

Examen VWO

2024

tijdvak 2
woensdag 19 juni
13.30 - 16.30 uur

Nederlands

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 39 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 68 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Beantwoord de vragen in correct Nederlands.

Geef niet meer antwoorden (zinnen, redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld één zin wordt gevraagd en je antwoordt met meer dan één zin, wordt alleen de eerste zin in de beoordeling meegeteld.

Tekst 1 Hoe autonoom zijn we, wanneer we een deel van ons leven aan technologie ‘uitbesteden’?

Tekst 1 kun je met onderstaande kopjes in vijf opeenvolgende delen onderverdelen:

- deel 1: De veranderende betekenis van autonomie
- deel 2: Huidige eenzijdige visies op menselijke autonomie
- deel 3: Verkenning van een genuanceerde visie op autonomie
- deel 4: Belang van geloof in eigen autonoom handelen
- deel 5: Aanbevelingen om de menselijke autonomie te kunnen behouden

1p 1 Bij welke alinea begint deel 3, ‘Verkenning van een genuanceerde visie op autonomie’?

1p 2 Bij welke alinea begint deel 5, ‘Aanbevelingen om de menselijke autonomie te kunnen behouden’?

“De betekenis van ‘autonomie’ verschuift langzamerhand van een bij uitstek menselijk vermogen naar een kenmerk van de nieuwste technologie. Dat is fascinerend en ook wel wat beangstigend.”
(regels 57-62)

Alinea 3 en alinea 4 geven elk een reden waarom deze ontwikkeling “wat beangstigend” is.

2p 3 Vat per alinea de redenen samen.

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord in totaal niet meer dan 30 woorden.

4p 4 Vat alinea 6 tot en met 9 samen volgens onderstaande tabel. Neem de nummers uit de tabel over en zet daarachter je antwoord.

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord in totaal niet meer dan 60 woorden.

samenvattingselement	
eerste visie op autonomie	1
tweede visie op autonomie	2
oordeel over deze visies	3
conclusie	4

In alinea 4 en alinea 12 worden de romans *Het boek van alle angsten* en *Het Alles* besproken. Gelet op de strekking van de tekst, is uit deze besprekingen vooral één advies af te leiden over onze omgang met technologie.

1p 5 Wat is dit advies?

In alinea 13 wordt Paul Nederveen als informatiebron opgevoerd. Gelet op de andere informatiebronnen in tekst 1 zou een kritische lezer het gebruik van Nederveen als overtuigende bron kunnen afwijzen.

2p **6** Om welke twee van onderstaande redenen zou een kritische lezer Nederveen als informatiebron vooral kunnen afwijzen?
Noteer de nummers van de twee juiste redenen.

- 1 De gebeurtenis naar aanleiding waarvan Nederveen zijn uitspraken deed, is onduidelijk, terwijl deze bij de andere bronnen wel min of meer is aangegeven.
- 2 De vindplaats van de uitspraken van Nederveen is onduidelijk, terwijl deze bij de andere bronnen wel min of meer duidelijk is.
- 3 Nederveen heeft aantoonbaar belangen bij dit onderwerp, terwijl de andere bronnen die niet hebben.
- 4 Nederveen is dj, terwijl de andere bronnen literatoren of filosofen zijn.
- 5 Nederveen laat zich duidelijk negatief uit over het onderwerp, terwijl de andere bronnen een meer genuanceerde positie tegenover het onderwerp innemen.

“‘wij nihilisten’ [hebben] het laten gebeuren dat de techbedrijven onze levens overnemen” (regels 127-129)

In alinea 13 en alinea 14 wordt in een oorzaak-gevolgketen beschreven welke nadelige gevolgen deze ontwikkeling voor de mens kan hebben.

2p **7** Vat per alinea het belangrijkste nadelige gevolg samen.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord in totaal niet meer dan 30 woorden.

In alinea 6 tot en met 8 worden verschillende visies op autonomie besproken. In alinea 18 wordt een mogelijke definitie van autonomie genoemd: het kantiaanse autonomiebegrip.

1p **8** Bij wiens visie past deze definitie het best, gelet op alinea 6 tot en met 8? bij de visie van de

- A auteur
- B ‘believers’
- C machthebbers
- D naïeven
- E nihilisten
- F techbedrijven

“Er zijn uit de roman drie belangrijke lessen te trekken over de ondermijning van de menselijke autonomie door technologie.”
(regels 181-185)

Deze drie lessen worden uitgewerkt in alinea 16 tot en met 18.

2p 9 Hieronder volgen vier mogelijke situaties. Geef per situatie aan welke van de drie lessen er het meest op van toepassing is. Neem de nummers van de situaties over en zet daarachter *eerste les*, *tweede les* of *derde les*.

- 1 Een callcentermedewerker leest een standaardreactie van het beeldscherm voor aan een ontevreden klant, die zojuist boos een klacht heeft ingediend.
- 2 Een computergebruiker merkt dat haar e-mailadres ineens voor allerlei spam wordt gebruikt, nadat ze eerder een gratis tekstverwerkingsprogramma heeft geïnstalleerd en daarbij de bijzondere privacyvoorwaarden niet heeft gelezen.
- 3 Een meisje wil alleen nog via een datingapp met nieuwe mensen in contact komen, omdat ze denkt dat die mensen beter aan haar voorkeuren voldoen.
- 4 Een student stelt vast dat hij op zijn kamer vereenzaamt door colleges enkel digitaal bij te wonen en hij besluit daarom voortaan bij zijn medestudenten in de collegebanken aan te sluiten.

In alinea 1 en alinea 19 wordt een dom-slimme Tesla als voorbeeld aangehaald. Het gedrag van deze Tesla kan vanuit de visie op autonomie in tekst 1 niet als autonoom worden beschouwd.

2p 10 Leg dit uit door onderstaande zin aan te vullen. Neem de nummers uit onderstaande zin over en zet daarachter je antwoord.

Deze Tesla is weliswaar slim, want ...(1)... , maar handelt toch niet autonoom, want ...(2)... .

“autonomie [vraagt] om inhoudelijk gewicht” (regels 241-242)

Voor dit inhoudelijk gewicht dient vooral aan één basisvoorwaarde te worden voldaan, gelet op alinea 21 tot en met 23.

1p 11 Citeer uit deze alinea's de zin die deze basisvoorwaarde het best samenvat.

In alinea 21 staat “inperking” van de menselijke autonomie centraal en in alinea 22 staat juist “beperving” van de menselijke autonomie centraal. Deze twee verschijnselen kunnen een verschillende positieve uitwerking op de mens hebben.

2p 12 Vat per alinea deze positieve uitwerking samen.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord in totaal niet meer dan 30 woorden.

In alinea 23 staat de vraag centraal wat het betekent als mensen hun leven *volledig* uitbesteden aan technologie.

- 1p 13 Welke uitspraak geeft het gevaar in deze situatie het best weer?
- A Dan raken we in een gevaarlijke wereld opgesloten, willoos en hulpeloos.
  - B Dan verliezen zelfonderzoek, verinnerlijking en dialoog hun bestaansreden.
  - C Dan verspelen we onze vrede, welvaart en gezondheid.
  - D Dan zullen onze weldenkendheid en voorspoed volledig verdwijnen.
- 2p 14 Welke bewering doet het meest recht aan de algemene opbouw van tekst 1?
- A Eerst worden uitgebreid de huidige opvattingen over menselijke autonomie geanalyseerd, waarna uiteindelijk een nieuwe definitie van dit begrip wordt vastgesteld.
  - B Eerst worden uitgebreid voorbeelden van menselijke en niet-menselijke autonomie besproken, waarna uiteindelijk wordt vastgesteld hoe het er nu met de menselijke autonomie voor staat.
  - C Eerst worden verschillende standpunten over menselijke autonomie belicht, waarna uitgebreid het belang van het behoud ervan wordt beargumenteerd.
  - D Eerst wordt de betekenis van menselijke autonomie verkend, waarna uiteindelijk een concrete oplossing wordt besproken om autonome mensen te kunnen blijven.
- 2p 15 Welke bewering doet het meest recht aan de hoofdgedachte van tekst 1?
- A Nu de menselijke autonomie minder belangrijk wordt, moeten we de regie over de moderne technologie durven terugpakken, vanuit een krachtige, weloverwogen maatschappijvisie.
  - B Nu technologie nog niet volledig onze wereld beheerst, kunnen we onze autonomie behouden door ons te bezinnen op een betekenisvolle relatie tussen onszelf en onze omgeving.
  - C Nu we onze menselijke autonomie dreigen te verliezen, moeten we onze afhankelijkheid van technologie durven loslaten en ons fundamenteel durven terugwerpen op onze menselijkheid.
  - D Nu we onze vaardigheden deels aan technologie hebben uitbesteed, dreigen we aan autonomie een strikt technologische betekenis toe te kennen, met onvoldoende oog voor onze menselijke waardigheid.

afbeelding 1

naar: Hein de Kort, ComicHouse.nl
uit: Het Financieele Dagblad, 18 januari 2019

Stel, een redacteur wil afbeelding 1 gebruiken om de gedachtegang in tekst 1 op komische wijze samen te vatten.

- 1p 16 Bij welke alinea's van tekst 1 past afbeelding 1 het best?
- A alinea 8 en 9
  - B alinea 10 en 11
  - C alinea 12 en 13
  - D alinea 14 en 15

De man uit afbeelding 1 lijkt één advies te zijn vergeten, waardoor hij nu niet meer op zijn werk belandt.

- 1p 17 Welk advies is dat, gelet op alinea 21 tot en met 23 van tekst 1? Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

tekstfragment 1

Op het sociale medium Twitter ontstaat een discussie tussen een bank en een klant over betalen met je smartphone in plaats van met een bankpas.

Tweet 1, bank: Overall makkelijk en snel betalen zonder portemonnee op zak? Dat biedt onze nieuwe app *One click*. In plaats van je betaalpas gebruik je je smartphone! Appeltje-eitje dus.

Tweet 2, klant: O wat fijn! Ik vond betalen altijd zo ingewikkeld... Eindelijk kunnen we nu ook hersenloos geld uitgeven in de fysieke wereld.

Tweet 3, bank: Sarcasm(e)

Tweet 4, klant: Deels sarcasme. Deels een inzicht. Betaalgemak is namelijk zelden in het voordeel van de consument. *One click* vergroot het aantal impulsaankopen. Een beetje moeite om te betalen laat je nog eens erover nadenken of je het artikel echt nodig hebt.

Tweet 5, bank: Wij gaan uit van autonomie en zelfbeschikking van onze klanten. Wij zorgen voor een soepele en veilige techniek die zorgt voor gemak en dat is ook wat gewenst is.

naar: twitter.com (tegenwoordig 'X' geheten)

De klant in tekstfragment 1 en de auteur van tekst 1 zouden waarschijnlijk aan consumenten hetzelfde advies meegeven voor een verstandige omgang met technologie.

- 2p 18 Welk tweeledig advies zouden beiden waarschijnlijk aan consumenten geven? Baseer je antwoord op alinea 20 tot en met 23 van tekst 1 en op de tweets van de klant in tekstfragment 1.

De inhoud van tweet 4 in tekstfragment 1 komt qua strekking sterk overeen met de inhoud van één alinea van tekst 1.

- 1p 19 Welke alinea is dat?
- A alinea 20
  - B alinea 21
  - C alinea 22
  - D alinea 23

Roddelen is een goede zaak!

Je docent Nederlands organiseert een debat over de stelling: 'Roddelen is een goede zaak!', waarin je voorstander van deze stelling bent. Omdat je je standpunt met overtuigende argumenten wilt verdedigen, heb je vier bronnen over roddelen geselecteerd.

Als eerste stap in je voorbereiding verdiep je je in de gedachtegang van bron 1. Vervolgens neem je de andere drie bronnen door: je bepaalt de bruikbaarheid van de bronnen, en brengt overeenkomsten en verschillen in argumentatie tussen de bronnen in kaart.

Lees bron 1.

Je signaleert dat in alinea 5 van bron 1 roddelen wordt vergeleken met het vlooien van apen.

- 2p **20** Noem drie kenmerken van roddelen die in alinea 5 met deze vergelijking worden benadrukt.

"Kritiek geven en ontvangen zijn dingen die Feddes leerzaam vindt aan roddelen." (regels 34-35, bron 1)

- 1p **21** Welke uitspraak vat Feddes' opvatting over de leerzaamheid van roddelen het best samen, gelet op alinea 7 van bron 1?
Door kritiek te geven en te ontvangen leer je vooral
- A** kritiek van anderen effectief te pareren.
  - B** meer op eigen intuïtieve gevoelens te vertrouwen.
  - C** open te staan voor de inzichten van anderen.
  - D** scherper te kijken naar je eigen opvattingen.

Je wilt in het debat een gevarieerde woordkeuze gebruiken en zoekt in bron 1 naar synoniemen voor 'positief roddelen'.

- 1p **22** Citeer twee woordgroepen uit bron 1 die als een synoniem hiervoor kunnen worden beschouwd.

Je stelt vast dat in bron 1 drie voordelen van roddelen centraal staan.

- 3p **23** Noem deze drie voordelen. Nummer de voordelen.

Lees bron 2.

Bij nadere beschouwing vind je de reacties in bron 2 onvoldoende betrouwbaar en relevant om in je debatvoorbereiding mee te nemen.

- 2p 24 Geef drie redenen waarom je over de *betrouwbaarheid* van **reactie 2** in bron 2 kunt twijfelen. Laat hierbij de stijl en de vindplaats van bron 2 buiten beschouwing.

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

- 1p 25 Geef aan waarom je over de *inhoudelijke relevantie* van **beide reacties** in bron 2 voor je debatbijdrage kunt twijfelen. Laat hierbij overwegingen vanuit de betrouwbaarheid van bron 2 buiten beschouwing.

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

Lees bron 3 en 4.

In bron 3 staan achtereenvolgens drie voordelen van roddelen centraal die ook worden genoemd in bron 1 of bron 4.

- 3p 26 Citeer per voordeel een zinsgedeelte uit bron 3 en een zinsgedeelte uit bron 1 of bron 4 waaruit deze overeenkomst blijkt. Neem de nummers uit onderstaande tabel over en zet daarachter je antwoord. Ga daarbij uit van de volgorde van de voordelen zoals genoemd in bron 3.

voordeel in bron 3	overeenkomstig voordeel in bron 1 of bron 4
1a (zinsgedeelte uit bron 3)	1b (zinsgedeelte uit bron 1)
2a “versterkt roddelen de band tussen gesprekspartners” (regel 5, bron 3)	2b (zinsgedeelte uit bron 4)
3a (zinsgedeelte uit bron 3)	3b (zinsgedeelte uit bron 4)

Bron 3 bevat een voordeel van roddelen dat helemaal niet aan de orde is geweest in bron 1.

- 1p 27 Citeer de zin uit bron 3 die dit nieuwe voordeel bevat.

Je leest in alinea 2 van bron 4 over een onderzoek van Robb Willer. Door de manier waarop de resultaten van dit onderzoek in deze alinea worden besproken, vind je dat er sprake is van een drogreden.

- 1p 28 Welke drogreden is dat?
- A een cirkelredenering
  - B een onjuist beroep op autoriteit
  - C een onjuist beroep op een oorzaak-gevolgschema
  - D een onjuist beroep op een vergelijkingsschema
  - E een ontduiking van de bewijslast

Als laatste stap in je debatvoorbereiding besluit je de argumentatie die je afleidt uit bron 1 tot en met 4, onder te brengen in vijf thema's:

- a fysieke gezondheid
- b ontspanning
- c massacommunicatie
- d sociologie
- e zelfreflectie

3p **29** Geef voor elke bron aan welk thema of welke thema's in de argumentatie van de bron centraal staan. Neem de nummers van (de reacties in) de bronnen uit de tabel over en zet daarachter de letter(s) van het juiste thema.

bron(nen)	thema('s)
bron 1	thema's ... en ...
bron 2, reactie 1	thema ...
bron 2, reactie 2	thema ...
bron 3	thema's ... en ... en ...
bron 4	thema's ... en ...

Je vergelijkt de argumentatie in bron 1 tot en met 4 met de argumentatie van een klasgenoot die ook als voorstander voor roddelen in het debat optreedt, om te bekijken of je belangrijke argumenten over het hoofd hebt gezien.

3p **30** Hieronder volgen zes argumenten van je klasgenoot. Geef voor elk argument aan of het wel of niet wordt genoemd in bron 1 tot en met 4. Neem de nummers van de argumenten over en zet daarachter *wel* of *niet*.

- 1 Door te roddelen bouw je meer zelfrespect op.
- 2 Door te roddelen kun je je persoonlijke ongenoegen over iets uiten.
- 3 Door te roddelen kun je onderling kritisch elkaars meningen toetsen.
- 4 Door te roddelen kun je vaste machtsverhoudingen doorbreken.
- 5 Door te roddelen leer je effectief te reageren op onverwachte gebeurtenissen.
- 6 Door te roddelen word je minder egoïstisch.

Tekst 2 Het mag wel wat strenger

- In alinea 1 wordt de tolerante houding van taalkundigen “tegenover vrijwel elke nieuwlichterij” (regel 13) licht karikaturaal met voorbeelden getekend.
- 2p 31 Citeer drie verschillende woordgroepen of woorden uit alinea 1 waaruit het karikaturale karakter van deze voorbeelden duidelijk blijkt.

- In alinea 1 worden voorbeelden gegeven van drie algemene argumenten waarom taalkundigen tolerant staan “tegenover vrijwel elke nieuwlichterij” (regel 13).
- 2p 32 Vat deze drie algemene argumenten samen.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord in totaal niet meer dan 30 woorden.

- “Taalkundigen vinden alles maar goed.” (regels 1-2)
Over deze tolerantie van taalkundigen staan in alinea 1 tot en met 3 twee standpunten centraal.
- 2p 33 Vat deze twee standpunten en hoofdargumenten samen door onderstaande zinnen aan te vullen. Neem de nummers uit de zinnen over en zet daarachter je antwoord.

In algemene zin zijn taalkundigen (1a) (kies uit: terecht/onterecht) tolerant, want ... (1b)... .
Echter, in specifieke zin zijn taalkundigen (2a) (kies uit: terecht/onterecht) tolerant, want ... (2b)... .

- In alinea 6 wordt een onderzoek van Astrid Wijnands besproken.
- 1p 34 Welke **voorwaarde** voor goed grammaticaonderwijs illustreert dit onderzoek vooral, gelet op de strekking van alinea 5 tot en met 7?
De gebruikte bronnen moeten
- A duidelijk met elkaar in tegenspraak zijn.
  - B inhoudelijk genoeg van elkaar verschillen.
  - C ouderwetse taalopvattingen hanteren.
  - D zich afzetten tegen soepele taalopvattingen.
- 1p 35 Welk **kenmerk** van goed grammaticaonderwijs illustreert het onderzoek van Wijnands vooral, gelet op de strekking van alinea 5 en 6?
Bij goed grammaticaonderwijs
- A gaan leerlingen met elkaar in gesprek over het belang van taalregels.
  - B kunnen leerlingen samen met autoriteiten oordelen over taalregels.
  - C leren leerlingen zelf na te denken over de kwaliteit van taalregels.
  - D weten leerlingen hoe ze zelfstandig taalregels op kunnen stellen.

In alinea 6 en alinea 7 wordt uitgelegd hoe men de reflectieve ontwikkeling van leerlingen bij grammaticaonderwijs kan bevorderen.

2p 36

Vat deze uitleg samen.

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord in totaal niet meer dan 30 woorden.

“van tolerantie leer je niets” (regels 41-42)

2p 37

Welke twee van onderstaande partijen uit tekst 2 zijn het waarschijnlijk duidelijk eens met deze uitspraak, gelet op de tekst?

Noteer de nummers van de twee juiste partijen.

- 1 Astrid Wijnands
- 2 de gemiddelde taalkundige
- 3 de schrijver van tekst 2
- 4 leerlingen in de grammaticales
- 5 moderne taaladviseurs
- 6 taalgebruikers die verouderde normen handhaven

De titel van tekst 2 luidt ‘Het mag wel wat strenger’.

2p 38

Welke bewering geeft de betekenis van deze titel het best weer?

Taalkundigen en taaladviseurs moeten in hun taaladviezen

- A consequenter zijn, want anders verwerven leerlingen te weinig kennis over taalregels.
- B scherper zijn, want anders verloedert de taalbeheersing van leerlingen te zeer.
- C stelliger zijn, want anders wordt het taalbewustzijn van leerlingen niet uitgedaagd.
- D strikter zijn, want anders zullen leerlingen te veel taalfouten blijven maken.

Volgens tekst 2 zou het stimuleren van de reflectieve ontwikkeling van leerlingen een belangrijk doel van taalonderwijs moeten zijn.

Hieronder volgen vier situaties.

2p **39** Geef voor elke situatie aan of deze wel of niet de reflectieve ontwikkeling van leerlingen duidelijk zal stimuleren, gelet op de strekking van tekst 2. Neem de nummers van de uitspraken over en zet daarachter *wel* of *niet*.

- 1 Leerlingen krijgen een toets over zinsontleding; daarna corrigeren ze hun toets zelfstandig met een gedetailleerd nakijkformulier en controleren ze kort in tweetallen elkaars correcties.
- 2 Leerlingen lezen drie varianten van een zin: één met archaïsche woorden, één met moderne, gangbare synoniemen daarvan en één met straattaalsynoniemen; ze moeten daarna aangeven welke van de drie varianten juist is.
- 3 Leerlingen lezen twee inhoudelijk identieke, correct geschreven teksten die enkel in woordkeuze en zinsbouw nogal afwijken; ze bepalen daarna welke van beide teksten het beste Nederlands bevat.
- 4 Leerlingen ordenen schematisch Nederlandse leenwoorden uit het Duits, het Spaans en het Russisch; ze bepalen daarna uit welke taal het Nederlands de meeste leenwoorden heeft.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift.